

TÜRKİYE’DE SOSYOLOJİNİN KİMLİĞİ

Koşar HIZ* - Zafer DURDU**

ABSTRACT

The introduction of sociology in Turkey took place during the last periods of the Ottoman Empire as an effect of the modernisation movements. Sociology was charged with the mission of saving the collapsing state, and as a result sociology was shaped along with the official ideology. This situation continued during the Republican Era and sociology carried the aim of dissemination and legitimation of the official ideology. For this reason, we can suggest that sociology is used as an apparatus to construct an identity for the society.

Keywords: Turkish Sociology, identity, modernization, positivism.

ÖZET

Türkiye’ye sosyolojinin girişi Osmanlı’nın son dönemlerinde modernleşme hareketlerinin etkisiyle olmuştur. Sosyolojiye, çöküş sürecindeki devleti kurtarma misyonu yüklenmiş, bu yüzden sosyoloji resmi ideolojiye paralel olarak şekillenmiştir. Bu durum Cumhuriyet döneminde de devam etmiş; sosyoloji, resmi ideolojiyi topluma benimsetme, iletme ve meşru kılma amacını taşımıştır. Bu yüzden Türkiye’de sosyoloji topluma yeni bir kimlik inşa etmek için bir araç olarak kullanılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türk Sosyolojisi, Kimlik, Modernleşme,

---

* Yrd. Doç. Dr., Muğla Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi

** Arş. Gör. Muğla Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

1- Pozitivizm, Türkiye'ye Sosyolojinin Girişi

Bilim olarak sosyolojinin tarihi 19. Yüzyıla dayanmaktadır. Daha önceki dönemlerde de sosyolojik içerik taşıyan düşünceler olsa da, belirli bir yöntem temelli, bağımsız bir bilim olarak 19. Yüzyılda Avrupa'da doğan sosyoloji, Avrupa'nın içinde bulunduğu toplumsal, ekonomik ve siyasal koşullarla birlikte çerçevesini belirlemiştir. Batılı toplumların genel özellikleri ve 19. Yüzyılda somutlaşan toplumsal sorunları, geleneksel-feodal Batı toplumunun bilimleri ve bilgi dallarıyla çözülemez hale gelmişti. Batı'nın toplumsal gerçekleri ve uluslar arası ilişkileri bu dönemde köklü değişimler geçirdiğinden dolayı, bu değişim ve dönüşümleri açıklayabilecek yeni ve bağımsız bir bilime duyulan ihtiyaç sosyoloji ile giderilmek istenmiştir. Fransız Devrimi, Endüstri Devrimi, işçi hareketleri gibi toplumsal çalkantılar, kentleşme, sanayileşme ve dünya egemenliğini ele geçirme gibi oluşumlar, Batı'da sosyolojinin doğuşunda önemli etmenler olmuşlardır (Kaçmazoğlu, 2001: 11).

Sosyolojinin ilk döneminin temel birtakım özelliklerinden bahsedilebilir: Birincisi, ilk dönem sosyoloji ansiklopedisttir; insan toplumunun tarihinin ve toplumsal hayatın tümünü kapsamayı amaçlar. İkinci olarak, tarih felsefesinin ve daha sonraları evrim teorisinin etkisiyle, toplumsal evrimin temel aşamalarını ve işleyişini açıklamaya çalıştığı için de evrimcidir. Üçüncü olarak, doğal bilimlere benzer bir biçimde pozitif bir bilim sayılmaktadır. 18. Yüzyılda sosyal bilimlere fizik bilimini model almışlardır. Sosyoloji de bu etkilerin sonucu olarak 19. Yüzyılda, toplumu bir organizma olarak tasarlamış, dolayısıyla biyolojiyi model almıştır. Dördüncü olarak, genel bir bilim olma amacıyla olan sosyoloji, buna rağmen 18. Yüzyıldaki siyasal ve ekonomik sorunlarla ilgilenmiş, yeni sanayi toplumunun bilimi olmuştur (Bottomore, 1977: 8-9).

Sosyolojinin Türkiye'ye girişi ve etkilerinin görülmesi Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemine rastlamaktadır. Bu dönemde Osmanlı, gerileme döneminde ve imparatorluk çöküş süreci yaşamaktadır. Devletin ileri gelenlerinin, aydınların ve padişahın ortak amaçları kötü gidişatı durdurma ve modernleşme süreci başlamıştır. Modernleşme Osmanlı'nın etkilendiği yer Avrupa, özellikle de Fransa olmuştur. Batı ile temaslar 19. Yüzyılda Tanzimat ile birlikte askeri, siyasi, hukuki, felsefi, ekonomik ve sosyal alanlara olmak üzere imparatorluğun tamamına hakim olmuştur. Modernleşme, Türkiye'de devlet öncülüğünde başlamış ve Batı model alınmıştır. Türkiye'de modernleşmenin temel özelliklerine bakıldığında, bu sürecin Batılılaşma olarak algılandığı görülmektedir. 'Osmanlı Batılılaşması Batı'yı hayranlıkla tercihin değil, zorunluluğun sonucudur. Batılılaşma bir dış zorlamadan çok, bir iç kararın sonucu başlamıştır' (Ortaylı, 1983:137). Böylece Cumhuriyet döneminde de devam edecek olan modernleşme süreci devletin en başta gelen ideali olarak benimsenmiştir.

Modernleşme hareketleri ile paralel olarak Türkiye'de sosyolojinin etkilerinin görülmeye başlaması II. Meşrutiyet dönemi ile birlikte olmuştur. Osmanlı-Türk aydınlarının zihninde varolan "sosyal ve politik krizden nasıl çıkılacağı", "ülkenin nasıl kurtarılacağı" gibi problemlerin ön planda olduğu bir dönemde ilk etkiler görülmeye başlamıştır (İlyasoğlu, 1983: 2164). Bu dönemin önde gelen düşünürlerinden birisi olan

Prens Sabahattin (1878-1948) Science Sociale okulunun etkisi altındadır. Prens Sabahattin *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir* adlı eserinde Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili birçok saptama yapmıştır. Prens’e göre Doğu toplumları ile Batı toplumlarının temel farkı, sosyal yapılarının farklılığıdır. Türkiye’nin ilerlemesinin önündeki engel Batıcıların iddia ettiği gibi din değildir, “ilerlemeye engel olan dinimiz değil, sosyal yapımızdır” (Sabahattin, 1965: 41) Prens Sabahattin’e göre. Bireyci sosyal yapı ve toplumcu sosyal yapı olarak ikili bir ayrıma giden Prens Sabahattin’e göre gelişmiş Batılı ülkeler bireyci yapıda iken Doğulu toplumlar toplumcu bir yapıdadırlar. Prens’e göre; “Asya halkıyla Avrupa’nın doğu ve güneyi, Afrika, Orta ve Güney Amerika ulusları bütüncü yapıya bağlı. Bu toplumların, su götürmez ezici ve şaşırtıcı sosyal üstünlükleri, ancak bireysel yetenek ve kişisel gücün gelişiminden doğuyor...Batı çağdaş uygarlık araçlarını, bilimsel ve endüstriyel buluş ve türetimlerini ve bunların çıkış kaynağı olan sosyal yapısını başka bir çevreden almamış, onları kendisi meydana getirmiştir ve durmadan da getirmede...işte sorun, bu yeteneği, bu gücü edinebilmektedir” (Sabahattin, 1965: 43-44).

Prens Sabahattin, içinde bulunduğu şartlar doğrultusunda çağdaş birçok düşünür ve devlet adamı gibi devletin çöküş süreci yaşadığını düşünmektedir. Sabahattin’in asıl amacı “Türkiye Nasıl Kurtarılabilir” sorusunun cevabını bulmaktır. Prens, devletin yönelmesi gereken ana doğrultuyu şu şekilde ortaya koymaktadır; “Bütün sosyal sorunların, ana sorun olan “yapı sorun”u çevresinde toplandığına, onun etkisi altında toplumlar için uygun ya da uygun olmayan şekiller aldığına bakılırsa, “ıslahat” adımlarımızın bütününe damgasını vuran bir ana doğrultu beliriyor: Bütüncü yapıdan bireyci yapıya geçmek. Bireyci yapıya geçmek, ilkece bir eğitim sorunudur” (Sabahattin, 1965: 63). Prens Sabahattin, devletin ana sorunu olarak gördüğü toplumcu yapıdan bireyci yapıya geçişin önemine vurgu yaparak Adem-i merkezîyetçi bir yönetim anlayışını, kendine yeten bireyci gençlerin yetiştirilmesini, İngiliz eğitim sisteminin benimsenmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Böylece “Yüzyıllardan beri de askeri ve siyasal yollarla bir türlü çözümünü başaramayarak, bugün kesin bir çöküşle kapanacak bir dram olarak yaşadığımız “uygarlığımızın devamı sorunu”, bizim ve bütün insanlığın yararına olarak ancak bu şekilde çözülecek” (Sabahattin, 1965: 64) tir.

‘Avrupa ve ABD’nde yaygınlaşmasından 50-60 yıllık bir süre sonra sosyoloji, bilim hayatımızda görünmeye başlamıştır. Devamlı ve sistematik olmayan bu ilk hareketler arasında Rıza Tevfik’in 1896’da *Maarif Mecmuası*’nda yayınladığı Spencer’den etkilenecek yazıları, Ahmet Şuayip’in 1900’de *Servet-i Fünun Mecmuası*’nda çıkan Durkheim, Boutroux, Bergson’dan söz açan yazıları ve araştırmaları, Hasan Tahsin Avni’nin Worms’dan çevirisi sayılabilir’ (Koçer, 1975: 1-2). Fransız sosyolojisi merkezli bu yazılar Osmanlı’nın sürgün olarak gönderdiği Paris’te bulunan aydınlar arasında gelişmiştir. E. Demolins ve A. Comte’un Fransa’da etkilerinin ön planda olduğu yıllarda A. Comte’un pozitif felsefesinin ve pozitif siyasetinin ülkemizdeki savunucusu, Jön Türk hareketi içindeki ideologlarından Ahmet Rıza (1858-1930) dır. Ahmet Rıza, A. Comte’un politik sistemini “güç ve iktidar” kavramlarına dayandırmakta idi. Bu yüzden de, temelde Comte’un düşüncelerinin etkisi altında otoriter bir devlet anlayışı geliştirmiştir (İlyasoğlu, 1983: 2164).

Ahmet Rıza'nın pozitivismi tanınması, 1887'de İstanbul'da Dr. Robinet'in A. Comte üzerine yazdığı bir kitap aracılığıyla olmuştur. Bu dönemde, Osmanlı aydın çevrelerinde bu türden kitaplar yaygın olarak görülüyordu. Pozitivism, Osmanlı'nın son döneminde gelenekçilerle değişim isteyenler arasındaki tartışma ortamında geleneksel kesimin dünya görüşüne karşı bir alternatif olarak belirmiş, modernleşme savunucularının sahip çıktıkları tek eleştirel felsefe kabul edilmiştir. Paris'te Pierre Lafitte'in pozitivist çevresine katılan Ahmet Rıza, bu çevrenin yayın organı olan *Revue Occidentale*'da yazılarını yayınlamıştır. Comte'çu pozitivismin Ahmet Rıza'yı etkilemesinin diğer bir boyutu da, Osmanlı toplumunun 19. Yüzyıl süresince geçirdiği sarsıntılarla Fransa'da 1789 Devriminden sonraki kaos ortamının benzerliğidir. Bu benzerlik nedeniyle Ahmet Rıza, pozitivist toplum teorisinin devlet yönetimi konusundaki önerilerinin Osmanlı'nın içinde bulunduğu kaos ortamına son verebileceğine inanıyordu (Işın, 1983: 356-357). Oysa, Osmanlı'nın içinde bulunduğu tarihsel ve toplumsal koşullar Fransa'ninkinden son derece farklıydı. Osmanlı'da, Fransa'daki gibi bir devrim olmamıştı, toplumsal sınıflar yoktu, sanayileşme manifaktür dönemi özelliklerinden öteye gidememişti ve imparatorluk yaşam mücadelesi vermekteydi. Bu farklılıkların sonucu olarak; pozitivismin kurtarıcı olma misyonunun gerçekçi olmadığını söylemek mümkündür.

'Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde pozitivism'e olan ilginin temelinde, yenilik taraftarı olan aydın kesimin kendilerini ifade edebilmelerine pozitivism'in yardımcı olması yatmaktadır. 19. Yüzyıl Batı felsefesi içinde iki karşıt akım olan Fransız pozitivismi ile Alman idealizmi karşısında, Osmanlı aydını seçimini pozitivism'den yana yapmıştır. Bu seçimde reformcu aydınların eğilimlerini belirleyen tarihsel şartlar önemlidir; ancak Alman idealizminin Osmanlı modernleşme anlayışına kapalı olması da önemli bir etkidir. Fransız sosyolojisinin örnek alınmasında iki ülke arasındaki ilişkiler de pozitivism'in kabulünü olumlu yönde etkilemiştir. Osmanlı aydınları, yapmak istedikleri yeniliklerin programını Fransız pozitivist düşüncesinde bulmuştur. Alman idealizminin soyutluğu, yoğunluğu ve bilginin kaynağını zihinsel süreçlerde araması gibi spekülasyon özellikleri nedeniyle Osmanlı reformcularına kapalı bir sistemdi...Pozitivism ise; modernleşmenin hedeflerini ve araçlarını Osmanlı aydınlarına kavrayabilecek pratik bir yapıya sahipti' (Işın, 1983: 353).

Türkiye'de sosyoloji, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş sürecini yaşadığı bir dönemde modernleşme hareketlerinin etkisiyle başlamıştır. Devlet yöneticileri reform hareketlerinde askeri ve teknik gelişmelere ağırlık verirken, Avrupa'ya gönderilen veya sürülen öğrenciler, aydınlar felsefi ve siyasi düşün akımlarına önem vermişlerdir. Hem devletin hem de aydınların bu dönemdeki ortak amacı devleti kurtarmaktır. Devleti kurtarmanın reçetesi olarak dönemin aydınları Fransız sosyolojisindeki düzeni sağlama ve ilerleme düşüncesini benimsemişlerdir. Bu düşünceye paralel olarak sosyolojiye yüklenen misyon da, devleti kurtarma misyonu olmuştur. Sosyoloji Türkiye'de siyasal kaygılar nedeniyle kısa sürede kabul edilen bir bilim dalıdır. Oysa Avrupa'da sosyolojinin doğuşuna bakıldığında, sosyal, ekonomik ve kültürel koşullarla birlikte siyasal nedenlerinde etkili olduğu görülür. Sosyolojinin siyasal kaygılarla Türkiye'ye girmesinin ortaya çıkardığı en önemli sonuç; sosyolojinin resmi ideoloji ile olan

paralelliği olmuştur. Özellikle Cumhuriyet döneminde sosyoloji, resmi ideolojinin topluma ulaştırılması, benimsetilmesi işlevini üstlenmiştir. Bu çerçevede sosyoloji ilk defa Ziya Gökalp önderliğinde, 1914’te İstanbul Üniversitesi’nde ders olarak okutulmaya başlamıştır.

Avrupa’da sosyoloji; tarihsel ve toplumsal koşulların olgunlaşmasıyla doğmuş, içinde bulunduğu toplumun ihtiyaçları çerçevesinde bir açıklama modeli olarak sistematize edilmiştir. A. Comte’un devleti kurtarmak gibi bir amacı olmamıştır; Comte, içinde yaşadığı toplumun bunalımlarına çare arayarak, sanayi toplumunun yaratmış olduğu hızlı değişimleri açıklamaya çalışmıştır. Sosyolojinin Türkiye’de devlet merkezli kabulü ve toplum için değil devlet için çözüm araması, sosyolojinin farklı bir gelişim çizgisinden geçmesine neden olmuştur. Bu bağlamda sosyoloji, Türkiye’de kurtarıcı bir misyonla yola çıkmıştır. Sosyoloji ile ilk olarak ilgilenenlerin amacı devleti kurtarmaktı, halk denen soyut, edilgen yığın, aydınların ve devletin yaşam alanında önemli değildi, çünkü halk sadece kul olma rolünü oynuyordu. Devletin varlığının devamı bireyin devamı demektir, birey için daha büyük bir iyilik söz konusu olamazdı. Bu anlayışın bir sonucu olarak sosyolojinin Türkiye’deki biçimlenen kimliği; bireyi ve toplumu arka plana alması, eleştirel olmayıp varolan yapıyı meşrulaştırması, farklılıkları bir zenginlik olarak değil, yıkıcı bir tehdit olarak algılaması olmuştur.

Bu açıdan ‘Türkiye’deki sosyoloji üzerinde Batı etkisi oldukça önemlidir. Bu, elbette Batı’nın dünya egemenliği ile açıklanabilir. Batı kendi üstünlüğünü pekiştirmek çabasında iken, kendine bu üstünlüğü sağlayan ilişkileri olayların açıklanmasına da yaygınlaştırmak istemiştir. Ancak, durum bununla sınırlı değildir. Türkiye, yeni ilişkiler sonucu dünyada ortaya çıkan yeni gelişmelerin dışında kalmak istememekte ve kendisini bu gelişmelere uydurmak istemektedir. Bu nedenle, yeni bir kimlik edinme girişiminde bulunacak ve olaylara bu yeni kimliği içinde bakmaya çalışacaktır’ (Sezer: 101). Yeni kimliksel inşa sürecinin devletçi, tümeli önceleyen yapısında sosyolojinin pozitivistik yaklaşımı oldukça önemli bir rol üstlenmiştir.

Türkiye’deki düşünce sistemi, devletiyle ve bireyi ile daima, tek’i ve bütünü aramak amacıyla yola çıkmıştır. Temel amaç bir’liği, özdeşliği ve değişmez olanı bulmaktır. Oysa, sosyoloji dinamik bir bilimdir ve temel ilgi odaklarından birisi de toplumsal değişimdir. Türkiye’deki sosyoloji çalışmalarında ise amaç, iktidara yakın olmak veya iktidarın hissesinden pay almak olmuştur. Bu anlayıştaki bir sosyoloji de, iktidarın ortağı, ideolojisinin üreticisi ve geniş halk kitlelerine benimseticisi olmaktan öteye gidemez.

Türkiye’deki sosyoloji çalışmaları içerisinde egemen ideolojiyi benimsemeyen, yadsıyan sosyologlar da olmuştur. Bu kişiler, büyük ideolojilerin sözcülüğünü yapmaya soyunmuşlardır. Devleti ve egemen sistemi eleştirirken, yerine koymak istedikleri de; başka bir “eski” yapılanma çeşidinden öte olmamıştır. Yine, totaliter, bir’leştirici, ve homojenleştirici bir alternatif ileri sürmüşlerdir. Türk sosyolojisi Türk-İslam, Kemalizm-Sosyalizm, Sosyalizm-İslamcılık, Kemalizm-Türkçülük vs. gibi ideolojileri birleştirip, sentezlemek istemiştir. Ancak, sentez yapabilmek son derece zor ve riskli bir yöntemdir. Çünkü; birbirinden farklı temel nitelikleri olan düşünce sistemlerini ortak bir potaya yerleştirip yeni bir teorik perspektif ile sunmak, gerçekçi çözümler üretmekten uzak çabalarlardır.

2. Cumhuriyet Döneminin Genel Özellikleri

Osmanlı İmparatorluğu'nun uzun süre devam eden varolma mücadelesi I. Dünya Savaşı ile sona ermiş, 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Mustafa Kemal öncülüğünde Anadolu'da Kurtuluş Savaşı verilmiş, yeni devletin yönetimini askerler ve bürokrat/elitler oluşturmuştur. Lewis, Türk Devrimi'nde elitlerin işlevini şu şekilde ifade etmektedir: "...Kemalist Cumhuriyet, Türk idareci elit'inin kendini devleti ve sonunda ülkeyi değiştirme sürecinin en uç noktaya ulaşımıydı. Bu değişimin daha az önemli olmayan bir veçhesi de, mensuplarını öncekinden daha geniş halk çevrelerinden toplayan ve böylece Türk ulusunun kamu işlerinin yönetimine gittikçe artan bir oranda etkinlikle ilgilenmesi ve hatta katılması sonucunu yaratan elit'in bizzat kendisinin genişlemesi ve çeşitlenmesi idi. Bu süreç iktisadi gelişme, eğitimin yayılması, kitle haberleşme araçlarının gelişmesi ve eski hakim grupların pederşahi idaresini kabullenmeye isteksiz yeni toplumsal sınıfların ortaya çıkması ile hızlandı. Bu yolla elit, şüphesiz bilinçsiz olarak, yeni bir toplumsal ve iktisadi düzene dayanan daha demokratik bir hükümet şeklinin, sonunda kendi yerine geçmesine hazırlamakta yardımcı oldu" (Lewis, 1984: 478). Böylece Cumhuriyetçi elit'in Türk siyasal yaşamındaki öncü konumunu ve Kemalist Devrim'in koruyuculuğu misyonunu üstlendiğini söylemek mümkündür.

Cumhuriyet dönemi temelde iki amaç benimsemiştir: tam bağımsızlık ve milli bir devlet kurmak. Bu iki amaç çerçevesinde Kurtuluş Savaşı'ndan galip çıkan Mustafa Kemal, 1923'te Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle de milli devlet idealini gerçekleştirmek üzere kurumsallaşmayı başlatmıştır. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin önünde beliren problemlere bakıldığında; rejimin meşruiyetinin sağlanması, yeni sınırların güvenliği, halka yeni sistemin tanıtılması, ekonomik problemler, dünya devletleri ile ilişkiler ve toplumsal yapıda değişim gerekliliği gibi sorunlar olduğu görülmektedir. 1923'ten 1930'a kadar Cumhuriyet kadrosunun asıl problemi, iktidar savaşının sonuçlandırılması, yeni sınırların güvenliği ve benimsenmesi ve Dünya İktisadi Bunalımının içinden çıkmaya çalışmak olmuştur. 1930'dan itibaren Cumhuriyet ideolojisinin yerli yerine oturtulmasına ve "yeni bir kimlik" olarak en ücradaki yurttaş kadar benimsenmesine sıra gelmiştir. Bunun için öncelikle mesajın üretileceği kaynak kurumların, mesajın (Tarih Tezi, Güneş Dil Teorisi) iletileceği ortamın (Halkevleri, Üniversiteler) ve hedefin (Müslüman Anadolu Teb'ası olmaktan T.C. yurttaş olmaya aday halk) oluşturduğu bir iletişim sistemi kurulmuştur (Aydın, 1993: 227).

Cumhuriyet'in temel nitelikleri ve dayandığı ilkeler M. Kemal'in Türkiye'yi dünya içerisinde yerleştirmek istediği konuma uygun bir biçimde hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda gerçekleştirilmek istenen siyasal ve toplumsal değişim ve dönüşümlerin hayata geçirilmesi hayati bir önem taşımaktaydı. M. Kemal'e göre toplumsal devrimleri gerçekleştirebilmek için birtakım değişikliklere gereksinim vardı. Nitekim Berkes'in de belirttiği gibi; Atatürk'ün devrimsel değişme görüşü, kendi emperyalizm karşıtı görüşüne de yansımıştır. Batı uygarlığı dışında geri kalan ve bu geriliklerinde direnen toplumlar, üstün ekonomi ve teknoloji güçleri tarafından sömürülmeye mahkumdurlar. Bu toplumlar sömürgeciler karşısında güçlü olmayı ve kendilerine hak ve eşitlik sağlanmasını istiyorlarsa, ilk önce kendilerini çağdaş

uygarlığın dışında bırakan bağlantıları koparmak zorundadırlar. Bu noktadan hareketle toplumsal devrim niteliğindeki değişimler Atatürk’e göre ancak böyle yörünge değiştirci devrimlerden sonra olabilir (Berkes, 2002: 525). 1930’larda ortaya çıkan Kemalizm ya da Atatürkçülük kavramlarını birlikte oluşturan düşünceler, doğal bir şekilde ve yavaş gelişti. Kemalizm bir tutum ve kanılar bütünüydü. Nitekim Kemalizm’in temel ilkeleri 1931 yılındaki parti programında şu şekilde biçimlenmiştir; cumhuriyetçilik, laiklik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik ve inkılapçılık (devrimcilik) (Zürcher, 2002: 264). Bu ilkeler 1923 sonrası dönemden itibaren Atatürk’ün öncülüğünde hayata geçirilmiş olan ve imparatorluktan cumhuriyete dönüşümün tamamlanmasını sağlayacak olan politikaların çerçevesini oluşturmaktadır.

Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren devlet, siyasal ve toplumsal hedeflerini modernleşme kavramı çerçevesinde belirlemiştir. “Modernleşme teorisi”, Kemalizmin resmîyet kazanışından çok sonra ortaya çıkmış olmakla birlikte, Kemalizm/Atatürkçülük ideolojisiyle örtüşen bir içeriğe sahiptir. Şöyle ki, Kemalizm, 19. yüzyıl ilerleme fikrinden İttihat ve Terakki aracılığıyla tevarüs ettiği ekonomik kalkınma (sanayileşme) ve kültürel gelişme (eğitim yoluyla bilimsel-rasyonel bir toplumsallığın oluşturulması) olmadan, siyasal sistemin demokratikleşmesinin gerçekleşmeyeceğini kabul etmektedir (Köker, 2001: 106).

Cumhuriyet dönemi ile birlikte geliştiğini, genişlediğini söyleyebileceğimiz çeşitli düşünce akımları, büyük ölçüde bu dönemdeki etkinliklerden kaynaklanmaktadır. Osmanlı’nın son dönemlerinde entelektüel formasyonunu almış bir kuşağın sözcüleri, Cumhuriyet döneminin düşünsel hayatının temel taşlarını döşemişlerdir. Ancak, aralarından hemen hemen hiçbiri o sırada Cumhuriyet’in kendisi üstüne düşünmemiştir. Cumhuriyet, neredeyse bir “sürpriz” olarak karşılına çıkmış ve onlar kendilerini bu yeni oluşumun içinde bulmuşlardır. Bundan sonra, bu son Osmanlı aydınlarının her biri, Cumhuriyet’in yeni koşullarına hayatını ilişkilendirerek yaşamını sürdürmüş, Cumhuriyet öncesinde geliştirdiği düşünce yapısını bu yeni süreç ile uzlaştırmaya ve eklemlenmeye çalışmıştır (Belge, 2001: 29). Osmanlı’nın son dönem aydınlarına ve düşünce akımlarına bakıldığında, Cumhuriyetçi bir söyleme rastlamak zordur. Dönemin aydınlarının temel problemi, daha önce belirtildiği gibi devleti kurtarmaktır. Kurtarılacak olan devlet, Osmanlıdır ve problem de onlara göre, İslamcılık, Osmanlıcılık, Türkçülük gibi siyasal yaklaşımlarla aşılabilecek bir problemdir. Osmanlı aydınları, devletin içinde bulunduğu zor şartlardan devrimci olmayan ve düzenin sağlanacağı bir yapılanmayla çıkılabileceğini düşünüyorlardı. Oysa ki Cumhuriyet eski yapıyı reddedip, yeni bir siyasal rejim kurmuş, ulus-devlet merkezli, laik bir yapılanmayla kurumsallaştırmıştır.

3. Cumhuriyet Döneminin Düşünsel Temelleri

Cumhuriyet değişikliklerinin niteliği sıkça ve ciddi olarak tartışılmıştır. Fakat tartışılmayan bir nokta, Cumhuriyet değişikliklerinin özünün bir kültürel dönüşüm sağlamayı amaçladığıdır. Bu kültürel değişimin amacı, ulusal ve çağdaş bir toplum yaratmaktır. Yeni bir toplum aynı zamanda yeni bir insan da demektir (Kayalı, 2001: 69). “Kemalizm için yeni Türk insanının kültürel kodlarının devlet merkezli

tanımlanması önemliydi. Özerk toplumsal örgütlenmelerin hızla ortadan kaldırılması bu girişimi tamamlayan önlemlerdi. Kemalizmin çeşitli versiyonlarında devlet merkezli bir toplum ve insan tasarımı her zaman baskın oldu...Devlete bir toplum yaratmak, yaratılan toplumu ıslah etmek ve onu devletle organik bir bütünsel bağ içinde tasarlamak, “sınıfsız, kaynaşmış bir toplum” ülküsünün Kemalizm’in farklı kulvarlarında baskın olmasına yol açtı. Bu bağlamda ulusu, homojen bir organik bütünlük içinde tasarlayan Kemalizmin en yakın durduğu siyasal düşünce akımı korporatizmdir”* (İnsel, 2001:18).

Kemalist düşüncenin merkezî yapısı ve birey yerine toplumu temel alması Ziya Gökalp’in de benimsemiş olduğu bir toplum kurgusuydu. Eğitimsiz, çaresiz ve savaştan çıkmış bir halk kitlesi Cumhuriyet döneminde eğitilmiş, devlete bağlı, Cumhuriyet’in getirdiği modern değerleri benimsemiş olan, laik bir ulus’a dönüştürülmeye çalışılmıştır. Bu dönüşümü gerçekleştirecek olan öncü ise devlet ve devletin elitleri-aydınlarıdır. Halk, devletin ve aydınların gözünde kurtarılması gereken bir kitle olarak görülmüş, birey ise Osmanlı’da olduğu gibi unutulmuştur. Toplum modernleşip, refaha kavuştuğu zaman birey de mutlu-özgür olacaktır anlayışıyla “fert yoktur cemiyet vardır” prensibi devlet tarafından benimsenmiştir.

3.1. Pozitivizm ve Türkiye

Türkiye Cumhuriyeti’nin düşünsel, siyasal ve toplumsal niteliklerine bakıldığında dönem şartlarına da uygun biçimde pozitivist bir yaklaşımın ön planda olduğu görülmektedir. Sosyolojinin kurucusu olarak kabul edilen A. Comte ile birlikte pozitivism bir açıklama modeli olarak sosyal bilimlerin içerisinde yerini almıştır. Comte’nin sosyolojisinde toplumsal statik ve toplumsal dinamik kavramları önemli bir merkezdi. Toplumsal dinamik, Comte’ye göre insanlığın gerekli hareketinin bilimidir yani ilerleme yasalarının bilimidir ki, bunlar da teolojik, metafizik, pozitif olan Üç Hal Yasası’na indirgenir. Toplumsal statik kavramıyla Comte, toplumun “parçalanmaz” bütünü içinde toplumsal gerçeğin bütün hareket, gösteri ve görünümünün birbirlerini bütünlemesinin inceleneceğini düşünmüştür (Ergun, 1995: 57). Böylece Comte, toplumsal değişmeyi de kendi teorisi içinde açıklayarak statik (düzen) ve dinamik (ilerleme) yapının ilerleme’yi sağlayacağını öngörmüştür. Comte pozitif felsefesinde şöyle diyor: “pozitif felsefenin ilk büyük doğrudan sonucu şu olmalıdır; zihinsel işlevlerimizin gerçekleşmelerinde tabii oldukları yasaları ortaya koymak ve sonuç olarak, gerçeğin araştırılmasına sağlam bir biçimde girişmek için uygun kuralları

---

* **Korporatizm:** Bir toplum ve ekonomi modeli olarak korporatizm; toplumu, birbirine karşılıklı bağımlı ve işlevsel bakımdan birbirini tamamlayan parçalardan oluşan, organik ve kendi içinde uyumlu bir bütün olarak görür. Temel birimler, toplumun molekülleri de, meslek grupları ve bunların örgütleri, yani korporasyonlardır. Liberal toplum modelinin bireyi temel birim ya da birinci kategori olarak kabul etmesine karşılık korporatizm, bir yandan bireyciliği toplumu atomize eden bir eğilim saymakta, dolayısıyla toplumsal organizmanın dengesini ve yaşama imkanını yıkıcı bir etki yaptığını ileri sürmektedir. Öbür yandan da Marksist toplum modelindeki toplumsal sınıf kategorisine karşı çıkmakta; sınıfların varlığının ya da en azından mücadele savaşlarının, belli bir toplumsal sistemin korunup sürdürülmesine zarar verdiğini iddia etmektedir (Bkz.Parla, 1989: 54)

bilmek” (Comte, 2001: 51). Görüldüğü gibi Comte’nin kurguladığı sosyolojide toplumsal gerçeğin yasalarını bulmak, evrensel bir tek bilim inşa etme hedefi vardır.

Osmanlı İmparatorluğu’nun içerisinde bulunduğu çöküş sürecinin geri döndürülebileceği inancını dönemin aydınlarına Comte’nin pozitivistinin idealleri vermiştir. Bu inancın da etkisiyle ilk sosyoloji çalışmaları başta olmak üzere Türkiye’de sosyoloji pozitivist bir kimlikle biçimlenmiştir. Pozitivistin, Osmanlı döneminden itibaren benimsenen bir ideoloji olması Timur’a göre şu şekilde açıklanabilir: “Osmanlı Devleti Batı sömürgeciliğinin etki alanına girdikten sonra, gelişen iç pazarın güvenliğini sağlayacak “kuvvetli” bir merkezi iktidar gereği ortaya çıkmıştı. Tanzimat’tan itibaren girilen “batılılaşma” hareketleri hep bu ihtiyaca cevap vermeye çalışıyordu...Genç Osmanlılarla başlayan ve Jön-Türkler- II. Meşrutiyet- İttihat ve Terakki çizgisini takip eden bu süreç içinde, bir batılı ideoloji özellikle önem kazandı; Pozitivism. Bunu basit bir rastlantı sayamayız. Osmanlı bürokratları ve aydınları Batının “üstünlüğünü” açıklayacak ve bize aktarılacak bir “sihirli değnek” aramakla meşguldüler. Oysa pozitivism ve dayandığı ilim anlayışı, hem Batının üstünlüğünü açıklamak, hem de Hıristiyanlığa bulaşmamış olmak erdemlerine sahipti. Toplumsal ahenk fikri ile de, sınıfsal açıdan her türlü uzlaşmaya elverişli olan küçük burjuva özelemlerine cevap veriyordu. Bu yüzden Jön-Türkler’den itibaren etki alanı genişledi ve A. Comte’un programı, [düzen ve ilerleme] İttihat ve Terakki fırkasının adı olarak benimsendi” (Timur,1971:132). İttihat Terakki içerisinde pozitivistin benimsenmesi, devleti kurtarma misyonu ile uyuşan bir tercih olmuştur. Ülke bir kaos ortamındaydı ve padişahın otoritesi sarsılmıştı, merkezi otoritenin tekrar sağlanması için ‘düzen’ sağlanmalıydı. Bunu sağlayacak teorik çerçeve de pozitivism ile karşılanmak istenmiştir.

Pozitivistin, benimsenmesinde önemli unsurlardan birisi modernleşme hareketleridir. Modernleşme hareketlerinin Cumhuriyet dönemi ile birlikte aldığı biçim topyekün bir dönüşümü hedeflemekteydi. I. Dünya Savaşı ve ardından da milli bağımsızlıkla sonuçlanan Kurtuluş Savaşı ülke kaynaklarını tükenme noktasına getirmişti. Milyonlarca insan ölmüş, sanayi neredeyse yok olmuştu. Bu şartlar altında M. Kemal’in ve dolayısıyla Cumhuriyet’in temel hedefi siyasal bağımsızlığın yanında, iktisadi kalkınmayı, toplumsal dönüşümü de başarabilmektir. Bunu yapabilmeyi ideolojik arka planında pozitivism önemli bir yer bulmuştur. Pozitivistlerin “düzen içinde gelişme” arayışları, aynı zamanda Türk modernleşmecilerinin de ana hedeflerinden birisidir. Özellikle piyasa ekonomisinin olmadığı, cemaat ağırlıklı ve bireyselliğe karşı bir toplumda, gelişmenin kolektif iradeye ve ulusal birlik ilkesine dayandırılması, bireyin, cemaat anlamına, toplumun da ulusla özdeşleştirilmesine yol açar. Böylece, devlet ve toplum arasındaki çelişki devlet lehine çözümlenir. Toplum toplumsal, kültürel ve etnik çelişkilerden arınmış olarak, ulusal bir bütünlük, her şeyden önce “düzen” olarak gören anlayış, toplumu devletin iradesiyle kolaylıkla özdeşleştirebilir. Böylece Türk modernleşmeci, Batı’nın gelişme modelini pozitivist değerlerle özdeşleştirdiği ölçüde, yani laiklik ilkesine ve çelişkisiz toplum anlayışına indirgediği ölçüde, demokrasi ilkesinden ödün verecektir (Göle, 1998:21). Demokrasi ilkesi böylece pozitivist teorinin merkezietçi, tek doğruyu kabullenici, homojen bir

toplum modeli yaratabilme uğruna arka planda tutulmuştur. Demokratikleşme hareketlerinin arka planda kalması Cumhuriyet'in birdenbire her şeyi değiştiremeyeceğinin de bir göstergesi olmuştur. Çünkü demokratik bir toplum için gerekli olan toplumsal ve siyasal koşullar Osmanlı içerisinde oluşmamıştır. Halkın kul olmaktan çıkıp vatandaş olması, seçme-seçilme hakkı, eğitimin yaygınlaşması ve laikleşmesi, birey haklarının güvence altında olması (hukuk devleti ilkesi), çok partili ve parlamenter bir sistemin olması gibi birtakım şartların inşa edilmesi veya olgunlaşması uzun bir süreci gerektiren zorlu bir dönüşümü gerektirmiştir. Ayrıca pozitivistik yapının tikel'i değil tümel'i öncelenmesi, düzen'i sağlayabilmek için halkın istek ve taleplerini yadsınması, halkı halk adına düşünerek ötekileştirmesi demokratikleşmeyi zorlaştırmıştır. Devletin temel amacı halk ile bütünleşmiş bir yapı oluşturmak değil, merkezi gücün egemen olduğu bir ulus-devlet yaratmak olmuştur.

3.2. Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura'nın Cumhuriyet'e Katkıları

Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura, Cumhuriyet öncesi dönemin önde gelen iki düşünürü olarak devletin izlemesi gereken politika üzerinde düşünmekteydiler. Cumhuriyet döneminde milliyetçi bir devlet tasarımı bağlamında modernleşme çabaları söz konusu olduğunda Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura'nın ön plana çıktığı görülmektedir. Ziya Gökalp (1876-1924), sosyolojik bakış açısında Comte ve Durkheim'den etkilenmiştir. Gökalp'in metodoloji anlayışı, pozitivism olarak görülmektedir. Gökalp, tutarlı bir şekilde sosyolojisini kurarak geliştirmiş, tümevarımı, determinizmi, toplumsal değişmeyi Comte-Durkheim geleneğiyle birlikte Tönnies sosyolojisinden faydalanarak Türkiye'ye uyarlamıştır.

Ziya Gökalp'in sosyolojisinde millet kavramı son derece önemli bir yer tutmaktadır. Gökalp, Türkcülüğün ne olduğunu açıklamak için önce milletin ne anlama geldiğini ortaya koymak gerektiğinden yola çıkmıştır. Gökalp'e göre; "...millet, ne ırka, ne kavme, ne coğrafyaya, ne siyasete, ne de iradeye bağlı bir topluluk değildir. Millet, dil, din, ahlak ve bütün güzel sanatlar bakımından ortak olan, yani aynı eğitimi almış bulunan kişilerden oluşan bir topluluktur. İnsan için manevi yapı, maddi yapıdan önce gelir. Bu yüzden, milliyette secere (soy kütüğü) aranmaz. Yalnız, eğitimin ve ülkünün (mefkurenin) milli olması aranır. Normal bir insan hangi milletin eğitimini almışsa, ancak onun ülküsüne çalışabilir. Çünkü, ülkü, bir yüksek heyecan kaynağı olduğu içindir ki aranır" (Gökalp, 1999: 27). Ziya Gökalp'in millet anlayışında, toplumsallaşma sürecinin kökenini oluşturmada en önemli öğelerden birisi eğitim olacaktır. Aynı kültürel süreci yaşayan insanlar da böylece ortak idealler besleyerek millet olacaklardır. Irk, dil, din gibi öğelerin dışladığı kitleleri de kucaklayan bu anlayış Cumhuriyet Türkiye'sinde Atatürk'ün dilinden seslendiğimizde "Ne Mutlu Türküm Diyene" şekline bürünmüştür. Bu söylemde görüldüğü üzere Gökalp'in millet anlayışı ile Atatürk'ün millet anlayışı paraleldir.

Ziya Gökalp, Hilav'a göre, çağdaşları gibi, Türk toplumunun Batı karşısındaki ezilmişliğini ve geri kalmışlığını giderecek bir yol, bir çare bulmaya çalışmıştır. Ekonomik devrimlerin, çalkantıların ve sınıf mücadelesinin olmadığı bir toplumda, bu çarenin manevi dünyada ve düşünce alanında aranması gerektiğini düşünüyordu.

Gökalp’e göre, metafiziğe ya da dine dayanan düşünceler ve değerler böyle bir kurtuluşu ve ilerlemeyi sağlayamazdı. Bireysel değerlerden de medet umulamazdı. Öyleyse, toplumu canlandıracak veya ayağa kaldıracak bazı düşünceler, değerler ve idealler bulmak, ama bunları hem içinde yaşadığımız dünyaya, yani gerçekliğe dayandırmak, hem herkes için geçerli doğrular olarak ortaya koymak gerekiyordu. Gökalp bundan dolayı Durkheim’in pozitivizminde ve bilimselliğinde, aradığı çözümü bulduğuna inanmıştır (Hilav, 1995: 329). Gökalp, kolektif bir bilince sahip olan, ortak idealler çerçevesinde medeni ülkeler arasında yer alacak olan bir Türk toplumu tasarlamıştır. Gökalp’e göre Osmanlı İmparatorluğu’nun çok kimlikli ve çokkültürlü toplumu içinde derin farklılıklar mevcuttu. Sosyoloji bilimi ile Osmanlı milletinin bu farklılıkları giderilebilecekti (Celkan, 1991:184). Gökalp’e göre Osmanlı, farklı milletlerden oluştuğu, milli bir devlet olmadığı için çökmeye mahkumdur. Bu yüzden milli bir devlet olmalı, homojen bir toplumsal yapıya sahip olmalıdır. Gökalp’in homojen bir toplum tasarımı Cumhuriyet dönemi Türkiye’inde geçerli olan bir ideoloji haline gelmiş, tek kültüre dayalı bir toplumsal yapı şekillendirilmeye çalışılmıştır.

Atatürk, duygularının babasının Namık Kemal, düşüncelerinin babasının ise Ziya Gökalp olduğunu söylemiştir. Ancak, Cumhuriyet’in kuruluşundan sonra oluşturulan yeni kurumlara bakıldığında Ziya Gökalp’in öncülüğünün kaybolduğu görülmektedir. Cumhuriyet ideolojisinin temeli Türk milliyetçiliğidir ve milliyetçiliğin öncüsü de Ziya Gökalp’tir. Gökalp’in milliyetçiliğinin saldırgan ve yayılmacı olmaması anlayışı da, M. Kemal’in “Yurtta Sulh Cihanda Sulh” politikasıyla paraleldir. “Muasırlaşma”, Gökalp ve M. Kemal için Türkiye’nin Batı ile ilişkisini kuran bağlantı ve politikadır. Gökalp, “Türkleşmek” ile “Muasırlaşma” arasında bir çelişki olmadığını savunmaktadır. Atatürk ise, Batılılaşma konusunda daha radikal yöntemler benimsemiştir. Gökalp, “hars” ve “medeniyet” arasında temel bir ayırım koymuş, Batılılaşmayı yalnızca medeniyet alanıyla sınırlamıştır. Gökalp’in bu ayırımı, Atatürk’ün “Biz Bize Benzeriz” sözünde anlattığından farklı bir içeriğe sahip değildir (Belge, 2001:33-34). M. Kemal’in düşüncelerinde, Gökalp kadar Yusuf Akçura’nın da etkileri vardır.

Yusuf Akçura (1879-1935), Cumhuriyet döneminin milliyetçiliği söz konusu olduğunda Ziya Gökalp’ten daha fazla ön plandadır. Gökalp, 1913’e geldiği zaman idealininin “Türkleşmek, İslamlaşmak” olduğunu söylerken, Akçura 1904’te *Üç Tarz-ı Siyaseti*’nde Türk milletinden, İslam ümmetinden olduğunu, bu yüzden asıl sorunun öncelikle hangisine hizmet etmek gerektiği konusunu tartışmaktadır (Aydın, 1993:210). Berkes’e göre; Gökalp’te sentez arama çabası söz konusuysen Akçura’da Türklük ön plandadır. Gökalp’in düşünceleri, Osmanlılık siyasetine yakın bir çizgidedir. Akçura ise, *Üç Tarz-ı Siyaset*’te Türkçülük siyasetine ağırlık vermiştir. İki düşünür arasındaki temel ayrılık, halk, devlet, ulus ve uluslaşma üzerindeki yazılarda belirir. Halka yönelme konusunda Akçura, halk kavramını belirsiz bulur. Ona göre ulus toplumlarında asıl güç ve siyasal kalkınma desteğinin dayanak noktası ırk, halk, köylü, esnaf, devlet değil, sınıftır. Bu sınıf burjuvazidir (Berkes, 1985:215). Ziya Gökalp’in halka gidip medeniyeti götürme anlayışını Akçura eleştirmektedir. Akçura için, “halka gidip” ondan “hars” öğrenmekten ve ona “medeniyet” götürmekten ibaret “popülist solidarist” bir

halkçılık muteber değildi. Bu bakımdan M. Kemal, Ziya Gökalp'in halk-millet özdeşliğini benimsememiş, "halk egemenliği" kavramına sadık kalarak "demokratist" bir halkçılığı savunmuştur. M. Kemal, Gökalp'in aydınların hareketine dayalı, ama halkı statik tutan aydın-halk ilişkisi formülünü de reddetmekteydi: Aydın halka gitmeliydi ama halk da aydınlara doğru gelmeliydi (Aydın, 1993:224). Cumhuriyetin ilk yıllarında sosyolojiye verilen biçim, daha sonraki dönemlerde de temel özelliklerini koruyarak günümüze kadar gelmiştir. Bu düşüncelerle, Türkiye'de sosyolojiye, topluma yeni kimlik kazandırma misyonu verilmiştir.

4. Sosyoloji ve Yeni Bir Kimlik İnşası:

Sosyoloji, herhangi bir toplumun topyekün 'yapı'sını inceleyen, bunu yaparken de toplumsal kurumlardaki işleyiş ve değişimlerden hareket eden bir bilimdir. Yani sosyoloji olması gerekenden değil, olan'dan hareket eder. Böyle bir yönelimle sosyoloji; -devletin, toplumun, grupların, ailenin ve bireyin (toplumsal olan her nerede ise)- tüm toplumsal ilişki biçimlerinin incelenmesi, analiz edilmesi ve sorunlara çözümler üretilmesi çabasını içermektedir. Sosyoloji, toplumsal yaşamda yeni bir kimlik inşa etme çabası değildir, olsa olsa incelediği toplumun kimliğini anlama-açıklama işlevini üstlenir. Eğer sosyoloji, incelemiş olduğu toplumu siyasi otoritenin manipülasyonlarına katkı sağlama hedefi doğrultusunda işlemeye başlarsa, sosyoloji orada artık yara alır ve ideolojikleşir. Bu ince çizgi, sosyolojinin ve sosyologların önemli sıkıntılarının birisidir. Herhangi bir otoritenin istemleri ve yöneltmesi ile araştırma yapan, elde ettiği verileri de bu doğrultuda bir politika üretme yoluna seren bir sosyoloji ile karşı karşıya isek artık ideoloji üretimi yapıldığını söylemek mümkündür. Olan değil olması gereken doğrultusunda bir sosyoloji işte böylece etkin duruma gelir. Türkiye'de de sosyoloji olması gereken üzerinde ilerleyen bir sürece karşılık gelmektedir. Osmanlı'nın son dönemlerinde devletin kurtarılması misyonunu üstlenen sosyoloji, Cumhuriyet döneminde yeni bir kimlik inşası hedefinin aracı olmuştur/olarak kullanılmıştır.

Türkiye'de sosyoloji; devlete bir toplum oluşturmak için toplumu incelemiş, devletin 'eski', 'geri', 'geleneksel' olarak tanımladığı tarihsel ve toplumsal nitelikleri, 'modern', 'ilerici', 'laik' vs. hale getirmeye çalışmıştır. Yani sosyoloji toplumsal-kültürel sürece müdahale etmek için kullanılmış, Türkiye'deki 'modern' kimliğin oluşturulması gibi önemli bir misyonu yerine getirmesi istenmiştir. Oysa sosyoloji, 'bağımsız' bir bilim olarak içinde bulunduğu toplumu inceler, bulgularını da kamuoyu ile paylaşır, ısmarlama araştırma yapmaz. Ancak, günümüzde sadece Türkiye'de değil, dünyanın neredeyse her yerinde sosyolojik çalışmalarda faydacılık ve sanayi toplumunun Pazar problemlerinden dolayı ısmarlama çalışmalar yapılmaktadır. 1980'li yıllarla birlikte sosyal bilimler literatürüne giren ve günümüzde üzerinde yoğun tartışmaların söz konusu olduğu küreselleşme sürecinin de sosyal bilimlere ve özelde de sosyoloji üzerinde de etkileri görülmektedir. Küreselleşme, bütün alanlarda olduğu gibi sosyolojide de birtakım dönüşümlere, tahribatlara yol açacaktır/açmaya başlamıştır. Bu sürece karşı durmak ve bir bilim olarak sosyolojinin varlığını korumak, 'özgürlüğün bilimi'ne özgürlüğünü kazandırmak; sosyologların eleştirel bir 'kendi üzerine düşünme' faaliyeti ile başlatabileceği, olağanüstü çabaları da gerektiren bir faaliyettir.

KAYNAKLAR

- AYDIN, Suavi, 1993, Modernleşme ve Milliyetçilik, Gündoğan Yayınları, Ankara
- BELGE, Murat, 2001, “Mustafa Kemal ve Kemalizm”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 2, Kemalizm (İç.), Ed: A. İnsel, İletişim Yayınları, İstanbul
- BERKES, Niyazi, 1985, Felsefe ve Toplum Bilim Yazıları, Adam Yayınları, İstanbul
- BERKES, Niyazi, 2002, Türkiye’de Çağdaşlaşma, YKY, İstanbul
- BOTTOMORE, Tom, 1997, Toplum Bilim, Çev: Ü. Oskay, Doğan Yayınları, Ankara
- CELKAN, Hikmet Y, 1991, “Ziya Gökalp’in Milli Sosyoloji Anlayışı”, 75. Yılında Türkiye’de Sosyoloji (İç.), Yay.Haz: İ. Coşkun, Bağlam Yayınları, İstanbul
- COMTE, Auguste, 2001, Pozitif Felsefe Kursları, Çev: E. Ataçay, Sosyal Yayınları, İstanbul
- ERGUN, Doğan, 1995, Sosyoloji ve Tarih: Sosyolojide Yöntem Sorunu, İlke Yayınları, 3. Baskı, Ankara
- GÖKALP, Ziya, 1999, Türkçülüğün Esasları, Sadeleştiren: Y. Toker, Toker Yayınları, 3. Baskı, İstanbul
- GÖLE, Nilüfer, 1998, Mühendisler ve İdeoloji, Metis Yayınları, 2. Baskı, İstanbul
- HİLAV, Selahattin, 1995, Felsefe Yazıları, YKY, 2. Baskı, İstanbul
- IŞIN, Ekrem, 1983, “Osmanlı Modernleşmesi ve Pozitivizm”, Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, Cilt: 2
- İLYASOĞLU, Aynur, 1983, “Türkiye’de Sosyolojinin Gelişmesi ve Örgütlenme Süreci”, Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi Cilt: 8
- İNSEL, Ahmet, 2001, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünceye Giriş, Cilt 2, Kemalizm (İç.), Ed: A. İnsel, İletişim Yayınları, İstanbul

- KAÇMAZOĞLU, H.Bayram, 2001, Türk Sosyoloji Tarihine Giriş, Cilt:1, Birey Yayıncılık, İstanbul
- KAYALI, Kurtuluş, 2001, Türk Düşünce Dünyasında Yol İzleri, İletişim Yayınları, İstanbul
- KOÇER, H. Ali, 1975, Türk Sosyologları I, Baylan Matbaası, Ankara
- KÖKER, Levent, 2001, “Kemalizm/Atatürkçülük: Modernleşme, Devlet ve Demokrasi”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 2, Kemalizm (İç.) Ed: A. İnsel, İletişim Yayınları, İstanbul
- LEWIS, B., 1984, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Çev. M. Kıratlı, TTK Yayınları 2.Baskı, Ankara
- ORTAYLI, İlber, 1983, “Batılılaşma Sorunu”, Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, Cilt: 1
- PARLA, Taha (1989), Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye’de Korporatizm, İletişim Yay. İstanbul.
- SABAHATTİN, Prens, 1965, Türkiye Nasıl Kurtarılabilir, Elif Yayınları, İstanbul
- SEZER, Baykan, (t.y.) Sosyolojinin Ana Başlıkları, Sümer Kitabevi, İstanbul
- TİMUR, Taner, 1971, Türk Devrimi ve Sonrası 1919-1946, Doğan Yayınları, Ankara
- ZURCHER, Erik Jan, 2002, Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, Çev: Y. Saner Gönen, İletişim Yayınları, 13. Baskı, İstanbul